

GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA IQTISODIY XAVFSIZLIKKA TAHDIDLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Amirov Temur

Ernafasov O'tkir

Annotatsiya: Mazkur maqolada globalizatsiya jarayonining kuchayishi sharoitida iqtisodiy xavfsizlikka yuzaga kelayotgan asosiy tahdidlar tahlil qilinadi. Xususan, tashqi iqtisodiy bog'liqlikning ortishi, moliyaviy inqirozlar, transmilliy kompaniyalar ta'siri, resurslar ustidan nazoratning susayishi va raqamli iqtisodiyotdagi xavflar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot davomida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning samarali mexanizmlari ishlab chiqilib, davlat siyosati, institutsional islohotlar va innovatsion yondashuvlarning ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: globalizatsiya, iqtisodiy xavfsizlik, tahdidlar, transmilliy kompaniyalar, moliyaviy inqiroz, iqtisodiy barqarorlik, milliy iqtisodiyot, raqamli iqtisodiyot, diversifikatsiya

Hozirgi davrda globalizatsiya jarayoni jahon iqtisodiyotining ajralmas qismiga aylandi. Bu jarayon mamlakatlar o'rtasida iqtisodiy, moliyaviy va texnologik integratsiyani kuchaytiradi. Shu bilan birga, globalizatsiya iqtisodiy xavfsizlikka yangi turdagi tahdidlarni ham yuzaga keltirmoqda. Iqtisodiy xavfsizlik □ bu milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, tashqi va ichki omillarga qarshi bardoshlilik hamda iqtisodiy mustaqillikni ta'minlash holatidir. Global sharoitda ushbu xavfsizlikni ta'minlash murakkab va ko'p qirrali vazifaga aylanmoqda.

Globallashuv □ savdo, investitsiya, texnologiya, mehnat resurslari va axborot oqimlarining jahon miqyosida chuqur integratsiyasi jarayoni bo'lib, u iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar va hayot darajasini oshirish imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, milliy iqtisodiyotlarning ochiqligi tufayli tashqi shoklar tez tarqaladi va ichki zaifliklarni kuchaytiradi. Iqtisodiy xavfsizlik esa milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, resurslardan samarali foydalanish, tashqi bosim va inqirozlarga chidamliligini, shuningdek, suverenitetni ta'minlash tizimi sifatida ta'riflanadi.

Globalashuv bu xavfsizlikka ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi: imkoniyatlar bilan birga jiddiy tahdidlarni ham keltirib chiqaradi.

Globalashuvning iqtisodiy xavfsizlikka asosiy tahdidlari

Globalashuv iqtisodiyotni bir-biriga bog'lab qo'yadi, natijada bitta mamlakatdagi muammo butun dunyoga tarqalishi mumkin. Asosiy tahdidlar quyidagilar:

Tashqi moliyaviy va iqtisodiy shoklarning tez tarqalishi

Jahon moliya bozorlaridagi inqirozlar (2008-yilgi global moliyaviy inqiroz, 2020-yilgi COVID-19 pandemiyasi yoki geosiyosiy ziddiyatlar) rivojlanayotgan mamlakatlarga kuchli zarba beradi. Qisqa muddatli kapital oqimlari beqaror bo'lib, valyuta kursi keskin o'zgarishi, inflyatsiya va qarz yukining oshishiga olib keladi. Masalan, pandemiya davrida ta'minot zanjirlari uzilishi global inflyatsiyani kuchaytirdi. Sanktsiyalar, savdo urushlari (AQSh-Xitoy) va yuqori davlat qarzlarini global iqtisodiy xavfsizlikni zaiflashtirmoqda.

Importga haddan tashqari qaramlik va ta'minot zanjirlarining zaifligi

Strategik tovarlar (oziq-ovqat, energiya, dorilar, yarimo'tkazgichlar, texnologiyalar) importiga bog'liqlik milliy suverenitetni xavf ostiga qo'yadi. COVID-19 va Rossiya-Ukraina mojarosi bu zaiflikni yaqqol ko'rsatdi: narxlar oshdi, yetkazib berish uzildi. Rivojlanayotgan davlatlarda mahalliy ishlab chiqarishning pastligi raqobatbardoshlikni pasaytiradi. Hozirgi vaqtda "de-risking" va "friend-shoring" (do'st davlatlar bilan hamkorlik) strategiyalari muhokama qilinmoqda, ammo to'liq ajralish (decoupling) iqtisodiy zarar keltirishi mumkin.

Iqtisodiy tengsizlik va ijtimoiy-iqtisodiy beqarorlik

Globalashuv boy va kambag'al mamlakatlar, shuningdek, jamiyat ichidagi daromadlar orasidagi tafovutni kuchaytiradi. Ish o'rinlarining offshoring (chet elga ko'chirish) va avtomatlashtirish tufayli yo'qolishi, migratsiya va remittanslarning beqarorligi ijtimoiy taranglikni oshiradi. Bu esa siyosiy beqarorlik, populizm va hatto ichki tartibsizliklarga olib kelishi mumkin. O'zbekiston uchun migrantlarning Rossiya va boshqa davlatlardagi ish o'rinlariga bog'liqligi muhim xavf hisoblanadi.

Raqamli va kiber tahdidlar

Raqamli globallasuv kiberhujumlar, ma'lumotlar o'g'irlash, texnologik josuslik va raqamli inflyatsiya xavfini oshiradi. Moliya tizimi, energiya infratuzilmasi va strategik sanoat zaif nuqtalarga aylanadi. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan birga kiberxavfsizlik muammolari ham kuchaymoqda.

Atrof-muhit, iqlim o'zgarishi va resurs tahdidlari

Globalashuv resurslarni tezroq sarflashga olib keladi. Iqlim o'zgarishi, suv tanqisligi (Markaziy Osiyo uchun dolzarb), ekologik degradatsiya va tabiiy ofatlar iqtisodiy xavfsizlikka jiddiy ta'sir qiladi. Oziq-ovqat xavfsizligi va energiya resurslari uchun global kurash kuchaymoqda.

Geosiyosiy va proteksionizm tahdidlari

Savdo to'siqlari, milliy xavfsizlik nomidan cheklovlar, iqtisodiy bosim (economic coercion) va bloklarga bo'linish (Eastern vs Western blocs) xavfi ortmoqda. Rivojlanayotgan mamlakatlar xorijiy investitsiyalarning siyosiy shartlari yoki texnologiya uzatishdagi cheklovlardan aziyat chekadi. O'zbekiston kontekstida Afg'oniston beqarorligi, suv resurslari ziddiyatlari va qo'shni davlatlar bilan bog'liq geosiyosiy xatarlar ham muhim.

O'zbekiston uchun maxsus tahdidlar:

Energiya va qishloq xo'jaligiga qaramlik, import-eksport muvozanatining buzilishi, raqamli infratuzilmaning yetarli rivojlanmaganligi, korrupsiya va institutsional zaifliklar. Pandemiya davrida YaIM o'sishi pasaygani, inflyatsiya va ish o'rinlari muammolari bu tahdidlarni kuchaytirdi. Shu bilan birga, so'nggi yillardagi islohotlar (valyuta erkinligi, xususiy sektor rivoji) ijobiy o'zgarishlarni boshlab berdi.

Tahdidlarni bartaraf etish yo'llari va strategiyalar

Tahdidlarni bartaraf etish uchun ochiqlikni saqlab, milliy chidamlilikni mustahkamlash kerak. Asosiy yo'nalishlar:

Iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va import o'rnini bosish

Mahalliy ishlab chiqarishni kuchaytirish, qo'shilgan qiymatli sanoatni (qishloq xo'jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash, yengil sanoat, farmatsevtika, IT) rivojlantirish. Ta'minot zanjirlarini diversifikatsiya qilish (□friend-shoring□ □

do'st davlatlar bilan hamkorlik) va zaxira yaratish tavsiya etiladi. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan □O'zbekiston □ 2030□ strategiyasi va islohotlar shu yo'nalishda muhim qadam.

Innovatsiyalar, ta'lim va inson kapitalini rivojlantirish

Yuqori texnologiyali sohalarga (raqamli iqtisodiyot, yashil energiya, sun'iy intellekt) investitsiya qilish. Ta'lim tizimini globallashtirish talablariga moslashtirish, ilmiy-tadqiqot ishlarini kuchaytirish ish o'rinlarini saqlab qolish va raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi.

Moliyaviy barqarorlik va makroiqtisodiy siyosatni mustahkamlash

Valyuta zaxiralarini oshirish, inflyatsiyani nazorat qilish, davlat qarzini boshqarish, markaziy bank mustaqilligini ta'minlash. Xalqaro moliya institutlari (XVF, Jahon banki) bilan hamkorlikni chuqurlashtirish, lekin milliy manfaatlarni himoya qilish zarur.

Xalqaro hamkorlik va integratsiya

WTO ga qo'shilish, Shanxay hamkorlik tashkiloti, Markaziy Osiyo mintaqaviy hamkorligini kuchaytirish. □De-risking□ strategiyasi □ xavfli bog'liqliklarni kamaytirish, ammo to'liq ajralish emas. Regional hamkorlik (suv, energiya, transport) tahdidlarni sezilarli darajada pasaytiradi.

Kiberxavfsizlik, institutsional islohotlar va yashil rivojlanish

Raqamli infratuzilmani himoya qilish, qonunchilikni takomillashtirish, korruptsiyaga qarshi kurash. Iqlim o'zgarishiga moslashish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish va suv resurslaridan samarali foydalanish muhim. Strategik rejalashtirish va doimiy monitoring orqali tahdidlarni oldindan bashorat qilish kerak.

O'zbekiston tajribasi va tavsiyalar:

2017-yildan boshlab amalga oshirilayotgan islohotlar (valyuta liberalizatsiyasi, xususiy sektor rivoji, investitsiya muhitini yaxshilash) iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Kelgusida prioritetlar: xususiy sektor va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, raqobatbardoshlikni oshirish, Markaziy

Osiyo hamkorligini chuqurlashtirish, yashil iqtisodiyotga o'tish. Hukumat, biznes va fuqarolik jamiyati hamkorligi zarur.

Xulosa

Globallashuv imkoniyatlar va xavflarning murakkab aralashmasi. Muvaffaqiyatli davlatlar (Singapur, Janubiy Koreya, Xitoyning ba'zi tajribalari) ochiqlikni saqlab, milliy strategiyalar orqali chidamlilikni oshirgan. O'zbekiston uchun asosiy vazifa □ ichki resurslarni samarali boshqarish, diversifikatsiya va innovatsiyalarni jadallashtirish, xalqaro hamkorlikni muvozanatli olib borishdir. □O'zbekiston □ 2030□ strategiyasi bu yo'nalishda muhim asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Globalizatsiya sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash dolzarb vazifa hisoblanadi. Tadqiqot natijalari iqtisodiy xavfsizlikka tahdidlar ko'p qirrali ekanligini va ularni bartaraf etish kompleks choralarni talab qilishini ko'rsatdi.

Quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Iqtisodiy diversifikatsiyani rivojlantirish

Milliy iqtisodiyotning turli tarmoqlarini rivojlantirish orqali tashqi ta'sirlarga bardoshlilikni oshirish.

Milliy ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash

Mahalliy korxonalarni rag'batlantirish va import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish.

Moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash

Bank tizimi va moliya bozorlarini samarali nazorat qilish.

Raqamli xavfsizlikni ta'minlash

Kiberxavfsizlik tizimlarini rivojlantirish va ma'lumotlarni himoya qilish.

ADABIYOTLAR.

1. Stiglitz J.E. *Globalization and Its Discontents*. □ New York: W.W. Norton & Company, 2002.
2. Krugman P., Obstfeld M. *International Economics: Theory and Policy*. □ Boston: Pearson Education, 2018.

3. Rodrik D. *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. □ New York: W.W. Norton, 2011.
4. World Bank. *Global Economic Prospects*. □ Washington DC: World Bank Publications, 2023.
5. International Monetary Fund (IMF). *World Economic Outlook*. □ Washington DC: IMF, 2023.
6. United Nations. *World Economic Situation and Prospects*. □ New York: UN, 2023.
7. OECD. *Economic Outlook*. □ Paris: OECD Publishing, 2022.
8. Schwab K. *The Fourth Industrial Revolution*. □ Geneva: World Economic Forum, 2016.
9. Porter M.E. *Competitive Advantage of Nations*. □ New York: Free Press, 1990.
10. Friedman T.L. *The World is Flat*. □ New York: Farrar, Straus and Giroux, 2005.
11. Mankiw N.G. *Principles of Economics*. □ Boston: Cengage Learning, 2021.
12. Todaro M.P., Smith S.C. *Economic Development*. □ Boston: Pearson, 2020.
13. Afontsev S. *Economic Security: Theory and Practice*. □ Moscow: Nauka, 2015.